

Etik-Politik

Alm. ethisch-politisch. – Ar. ahlâqî-siyāsî.
– Fr. éthico-politique. – İng. ethico-political. – İsp. ético-político. – Rus. étičesko-političeskij. – Çince: lunli zhengzhi de 伦理-政治

Antonio **Gramsci** bir sivil toplum projesi olarak Marksizmin geri kazanılması çabasında, etik-politik tarih kavramı bağlamında bir yandan zor gücü ile ilişkisinde hegemonya momentine, diğer yandan tarihsel bütünlüğe vurgu yapar. Bu hem ekonomizmi ve ekonomist tarih anlayışını (à la **Kautsky**) aşmak bağlamında, hem de devlet sınıfının kendi etkinliklerini mutlaklaştırdığı soyut bir politika merkez-cilikten uzaklaşma bağlamında görülmelidir. Etik-politik bağintısında politikanın etik boyutu dile getirilir – Gramsci'ye göre bu boyut olmazsa tarihsel bir eylem yeteneği kazanılamayacaktır.

Bu terim *Hapishane Defterleri*'nde [HD] çeşitli bağlantılarla ortaya konulur: etik-politik prensip (Defter [D.] 8, § 233, 244), etik-politik edim (H. 10.1, § 5, 1234 – 9. Defter ve sonrası kullandığımız Türkçe kaynakta çevrilmediği için, bu defterlere ilişkin atıflarda Almanca kaynaklar verilmiştir, ç.n.), etik-politik sistem (H.

10.1, § 9, 1242), etik-politik ortam (H. 10.II, § 9, 1260), etik-politik birlik (H. 10.II, § 14, 1266), politikanın etik-politik boyutu (H. 10.II, § 41.X, 1322); ama etik-politik en çok tarihle bağlantılı olarak kullanılır.

İtalyanca *etico-politico* ifadesinin çevirisi iki bileşenin sıralaması sorununu ortaya çıkarır: roman dillerinde sıfat genellikle addan sonra yer aldığından, Almanca (İngilizcede olduğu gibi) sıfat çiftlerinde sıralamanın değiştirilmesi gerekiyor: dolayısıyla «economico-politico» «politik-ekonomik» olarak ya da «nazionale-popolare» «halksal-ulusal» olarak çevrilmelidir. Ancak etik-politik hep «politik-etik» olarak da okunabilir, anlaşılabilir olsa da belki de öyle olması gerekse de, eserin Almanca basımında –sadece **Gramsci**'nin değil **Croce**'nin eserlerinin de Almanca alımlanmasındaki bütün bir geleneği bozmamak ve korumak adına– böylesi bir sıra değişikliği kullanılmamıştır (ancak bunu [*Hapishane Defterleri*'nin Almanca] yayımcısı bile artık yanlış buluyor, krş. **Haug** 1996, 124, dipnot 167). En azından şu söylenebilir; eğer **Gramsci Croce**'den politik bir etik için itki aldıysa, bu «ona 'etik' olarak tarihsel ve yani, hegemonyal hale geldiğinden, gerçekten politik olan etik bir politikaya muktedir kılmalıdır» (**Haug**, *Einleitung zu Gefängnishefte* 6, 1220) yani etik temelde politik olana. Böylelikle etik kendi yerini tekrardan politikada bulur – bir zamanlar **Aristoteles**'te olduğu gibi.

1. Gramsci etik-politik konseptini, onu hem tarihsel materyalizme hem de tarihi sadece devlet iktidarı tarihine indirgeme anlayışına karşı geliştiren Benedetto **Croce**'de bulur. Croce tarih yazımına medeniyet, kültürel ve ahlaki gelişim mo-

mentlerini de katar; yani devletsel olanın yanında «ister onun için etkin olsun ister onu değiştirmek, yıkmak ve yeniden kurmak için olsun, devletin dışında var olan her şeyi; buna geniş anlamda, dinsel ve devrimci-sekter, tüm tinsel ve pratik içerikli gelenekler, fantaziler ve mitleri içine alan tüm ahlaki kurumların kurulması da dahildir». (1930, 367). Croce'nin yeni idealizmi böylece devleti dar anlamda «ahlaki [sittlich] idenin gerçekliği» (*Hukuk Felsefesinin Prensipleri* § 257) olarak kavrayan Hegel'i izler ama aynı zamanda bu anlayışı genişletir.

1.1 Gramsci devlet teorisini geliştirirken daha ilk baştan itibaren etik boyutu da bu teorisinin içine katar. [Bu anlamda] düşünceleri önce «etik devlet», eğitici olarak devlet, ahlaki etkinlikler (kısmen **Hegel**'e açıkça gönderme yaparak; bk. *HD* 3, D. 5 § 69) kavramları çerçevesinde dolanır; hatta bu etik devleti sivil toplumla eş tutmaya kadar varır (*HD* 3, D. 6, § 88, 218). **Croce**'nin etik-politik tarih konseptinin [**Gramsci** tarafından] belirttik biçimde eleştirel olarak benimsenmesi, 1930'lu yılların sonuna doğru gerçekleşir, bu konsept o dönemde Giovanni **Gentile**'nin devlet tarihine karşı ortaya sürülür: «**Croce**, sivil toplumla siyasal toplum, hegemonyayla diktatörlük arasındaki farkı korumak ister.» (*HD* 3, D. 6, § 10, 153 – değiştirilmiş çeviri, ç.n.) Hemen hemen aynı zamanlarda **Gramsci** başka bir yerde şöyle der: «Etik ve politik terimlerinin birbirlerine yaklaşması **Croce**'nin tarih yazımının içinde devindiği iddiaların tam da bir ifadesidir: etik tarih tarihin 'sivil toplumla', hegemonyayla karşılıklı ilişki içindeki yanısırdır, politik tarih [ise] tarihin devlet-hükümet inisiyatifine denk gelen yanısırdır.»

(HD 4, D. 7, § 9, 25 – değiştirilmiş çeviri, ç.n.) Yaklaşık 1932 yılı ortasındaki üzerinde çalışılmış versiyonda bu daha da kesin bir biçimde ifade edilir: «Etik, sivil toplum faaliyetine, hegemonyaya ilişkindir; politika, hükümet-devlet zoruna ve inisiyatifine ilişkindir.» (*Gefängnishefte* 6, H. 10, § 41.III, 1310) Bu bağlamda Gramsci praksi felsefesine sürekli olarak, etik-politik tarihi bünyesine katması görevini yükler (krş. *Gefängnishefte* 6, H. 10.I, Inh., 1226) ve ayrıca daha **Marx**'ta «politikanın etik-politik yönünün ya da hegemonya ve uzlaşma teorisinin nüvelerinin içerilmiş» olduğunu vurgular (*Gefängnishefte* 6, H. 10.II, § 41.X, 1322).

1.2 Kavramın pozitif alımlanmasına, **Croce**'nin örneğin *Avrupa'nın Tarihi*'nde açıkça görülen «tarihsel materyalizmin tasfiyesi» girişimine (*Gefängnishefte* 6, H. 10.I, § 3, 1231) keskin bir eleştiri eşlik eder. Croce tarihi pasif devrimler perspektifinden yazar ve sistematik olarak, içerisinde «etik-politik sistemlerin dağıldığı ve ateş ve demirle dövülerek başka bir sistemin oluşmaya başladığı» (§ 9, 1242) devrimci tarihsel momentleri göz ardı eder. Gramsci bunda «hegemonya» faktörünün keyfi ve mekanik bir şekilde baz alındığı» (Inh., 1226) saptamasında bulunur. *Avrupa'nın Tarihi* böylece **Croce**'nin kendi yapmak istediğini bile yerine getirmez; o gerçekten etik-politik tarih değil, daha çok, vülgerleştirilerek böyle bir saldırı alanı sunan, Marksizme karşı mücadele için yazılmış olan «spekülatif tarih»tir (HD 4, D. 8, § 240, 248). **Gramsci Croce**'nin eserini, «praksi felsefesinin yıkıcı bir aşılması olarak sahneye çıksa da», genel itibarıyla «ekonomizm» ve yazgısalcı mekanizmciliğe karşı bir tepki» (*Gefängnishefte* 6, H. 10.I, § 12,

1249) olarak görür.

Gramsci, daha sonraki incelemelerinde **Croce**'nin etik-politik tarihini değişen bir tonla okur. Artık etik-politik kavramının, Marksizmdeki mekanist ve ekonomist eğilimlerin eleştirisinin bir aracı olarak alınması ön plana çıkar. Burada Croce'nin değeri, «günümüzde praksi felsefesinin, tekrardan ele alınmasında yeni bir biçimde ele alınması»nda ortaya çıkar ve **Hegel**'in **Marx** ve **Engels** için anlamı ile karşılaştırılır (bk. § 11, 1247 ve devamı). Ayrıca Croce'nin «spekülatif yöntemi, kültürün gelişmesinde düşüncenin 'araçsal' değerini ortaya çıkarmakta» (§ 12, 1249) verimli olması nedeniyle olumlu bulunmaktadır. «Croce'nin düşüncesinde 'sağlıklı' ve ilerici ne varsa, praksi felsefesinin spekülatif dilde ortaya konmasından başka bir şey değildir.» (H.10.II, § 29, 1280).

1.3 Zamansal olarak da **Gramsci**'nin **Croce** ile tartışması **Buharin**'in *Tarihsel Materyalizm*'inin eleştirisi ve bununla bağlantılı olarak kendisinin hâlihazırda Güney Sorunu'nda yer alan ama *Hapishane Defterleri*'nde önemli biçimde geliştirilen tarihsel blok teorisinin geliştirilmesine denk gelmektedir. Burada söz konusu olan şey, «üstyapı» ve «altyapı» arasındaki bağıntıyı diyalektiğin esas alanı olarak düşünmektir. Tarihsel blok, (tarihsel olarak her biri özel) «doğa ve tin arasındaki birlik» (*Gefängnishefte* 7, H.13, § 10, 1547) oluşumunda iki aşama belirlenebilir: ekonomik-korporatist aşamada ekonomik olarak egemen olan sınıfın ideolojisi ve politikası onların kısmi çıkarlarının ifadesidir (krş. HD 4, D. 8, § 185, 206). İşte bu çıkarların «ekonomik momentten politik-etik momente 'katharsis'i» (10.1, § 6) aracılığıyla bir sınıf ya da grup kendini evrensel, yani potansiyel

hegemonyal sınıf olarak nüfuz edebilir ve belli durumlarda kendisinin belirlediği devlet edimlerinde sivil topluma dayanabilir.

Etik-politik katharsis sürecinde (ekonomik) yapı «insanları baskılayan, asimile eden, pasifleştiren bir dışsal güç tarafından; [...] özgürlüğün bir aracına, yeni bir etik-politik formun yaratılmasının aracına, yeni girişimlerin kaynağına dönüşür» (*Gefängnishefte* 6, H. 10.II, § 6, 1259; aynı zamanda krş. *Gefängnishefte* 7, H. 13, § 17, 1560 ve devamındaki güç ilişkilerinin analizine ilişkin açıklamalar). Bu süreç için aydınların etkinliği belirleyici bir öneme sahiptir – böylesi bir önem de Gramsci'yi sürekli olarak aydınların tarihlerinin incelenmesi gerekliliğine vurgu yapmaya iter.

2. Gramsci üzerine literatürde etik-politik kavramı, başka kavramlar (devlet, hegemonya, tarih vs.) bağlamında genellikle kenardan köşeden ele alınır (mesela Gramsci'yi bu kavramı aldığı için ama kavramda yaptığı değişiklikleri göz önüne almadan «sol Croceci» ilan eden **Riechers**'e bakınız, 1970, 231 ve devamı). Nadiren etik-politik kavramının yöntemsel değerine gönderme yapılır (**Albers**'te olduğu gibi, 1984, 114 ve devamı). Benedetto **Fontana**, **Gramsci** ve **Croce**'nin kendi farklı politik kuramsal konseptlerini oluştururken aralarındaki ortak referans noktası olarak **Machiavelli**'ye işaret eder. **Croce** için tarihe etik-politik yaklaşım, bir «saf politika» teorisinden uzaklaşmak anlamına geliyordu (bk. Fontana 1993, 58 ve devamı); buna karşın **Gramsci** Machiavelli'nin *Prens*'ini bu etik-politik birliğin bir modeli olarak okur (krş. 47 ve devamı). Bunun dışında etik-politik ifadesi esas olarak tarihsel blokların açıklanmasında ve orada çeşitli aşamaların birbirlerinden ayrıştırılmasında

kullanılır (bk. örneğin **Priester** 1981). Sadece André **Tosel** (1990) etik-politik momentin sorunsallaştırılmasıyla (özellikle «momento etico-cosmopolitico» olarak formüle ederek, 1990, 73) güncel praksis felsefesinin görevleri konusunda bir bilince ulaşmaya çalışır: «Gramsci için etik-politik moment sonuçta mevcut hiçbir kurumda (sınıf, ulus, parti, devlet) oluşmaz ve onun için ufku şu türden, cinsten bir ufuktur: bir dünya toplumunun (cosmopolis) dünya görüşüdür.» (1990, 85). Etik-politik, «tarihsel eylem yetisinin oluşumunun unsuru» olarak anlaşılan etik-politik katharsis **Haug**'un *Philosophieren mit Brecht und Gramsci* [Brecht ve Gramsci'yle Felsefe Yapmak] (1996, özellikle 123-29) adlı yapıtında etik düşünüm için merkezi bir konuma sahiptir: «O politik ve etik yetkinliğin oluşmasında eş-kökenseldir.» (126) Haug Gramsci'nin etik ve politika arasındaki ilişkiyi kavrayışı ile **Brecht**'in sanat ve felsefe arasındaki ilişkiyi kavrayışı arasında bir paralellik görür: Çünkü Gramsci'nin anladığı biçimde «politik-etik moment» tarihte Brecht tarafından öne çıkarılan «sanatta 'biçimin' momenti»ne karşılık gelir: «bu tarihin 'şüurselliği'dir, tarihin 'katharsis'idir» (10.I, § 7).

Jacques **Derrida** 20. yüzyılın sonunda entelektüel dünyayı **Marx**'in mirasını devam ettiren «etik ve politik imperatifle» karşı karşıya getirirken, şaşkırtıcı biçimde, **Gramsci**'yi anmadan onun kavramı ile çalışır (2007, 57). Derrida, şimdi var olanlar tarafından onların kendilerinin getirdikleri zayıf mesihyanik güce ihanet eder şekilde dikkate alınmayan ölümlere ve daha doğmamışlara «hayaletler» (*spectres*) diyor. «Artık olmayan başkalarına ya da ister zaten ölmüş ister henüz doğmamış olsunlar,

hâlâ *orda*, şu an yaşamayan başkalarına ilke olarak saygı duymayan, devrimci olsa da olmasa da hiçbir siyaset, hiçbir etik olanaklı ve düşünülebilir ve *doğru* olmadığı için hayaletten söz etmek, hatta hayalete ve hayalet ile konuşmak gerekir.» (15)

Kaynakça

D. **Albers**, *Versuch über Otto Bauer und Antonio Gramsci. Zur politischen Theorie des Marxismus*, Batı Berlin 1983; B. **Croce**, *Theorie und Geschichte der Historiographie und Betrachtungen zur Philosophie der Politik*, genişletilmiş 3. baskı, haz. ve çev. H. Feist ve R. Peters, Tübingen 1930; J. **Derrida**, *Marx'ın Hayaletleri: Borç Durumu, Yas Çalışması ve Yeni Enternasyonal*, çev. A. Tümertekin, 20072; B. **Fontana**, *Hegemony and Power. On the Relation between Gramsci and Machiavelli*, Minneapolis 1993; A. **Gramsci**, *Gefängnishefte*, (10 Cilt), Berlin-Hamburg 1991-1999; A. Gramsci, *Hapishane Defterleri* (4 Cilt), çev. B. Baysal, İstanbul 2011-2014; W. F. **Haug**, *Einleitung*, in: Gramsci, *Gefängnishefte* 6, 1995, 1195-1221; W. F. Haug, *Philosophieren mit Brecht und Gramsci*, Berlin-Hamburg, 1996; G. W. F. **Hegel**, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, çev. C. Karakaya, İstanbul 1991; K. **Priester**, *Studien zur Staatstheo-*

rie des italienischen Marxismus. Gramsci und della Volpe, Frankfurt/M 1981; Ch. **Riechers**, *Antonio Gramsci. Marxismus in Italien*, Frankfurt/M 1970; J. **Texier**, «Etica e politica in Gramsci», in: R. Giacomini, D. Losurdo, M. Martelli (yay.) *Gramsci e l'Italia*, Napoli 1994, 299-333; A. **Tosel**, «Per una rivalutazione del momento etico-politico e della filosofia della prassi», in: *Gramsci e il marxismo contemporaneo*, yay. Muscatello, Roma 1990.

Uwe Hirschfeld

Çeviri: Yasemin Ahi

► Altyapı, Aydınlar, Birlik, Bütünlük, Devlet, Diyalektik, Ekonomizm, Etik, Gramscilik, Güney Sorunu, Hegemonya, Hegemonyal Aygıtlar, Kaba Marksizm, Katharsis, Korporatizm, Makyavelizm, Pasif Devrim, Politika, Şiddet, Tarihsel Blok, Tarihselcilik, Üstyapı

► Basis, Dialektik, Einheit, Ethik, geschichtlicher Block, Gewalt, Gramscismus, Hegemonie, Hegemonialapparat, Historismus, Intellektuelle, Katharsis, Korporatismus, Machiavellismus, Ökonomismus, passive Revolution, Politik, Staat, Südfrage, Superstruktur, Totalität, Überbau, Vulgärmarxismus